

OBSERVAȚII REFERITOARE LA UNELE SUPRANUME COLECTIVE DIN NORD-VESTUL ROMÂNIEI

OLIVIU FELECAN

Centrul Universitar Nord din Baia Mare
Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca

1. Preliminarii

Comunicarea (parte a unui studiu mai amplu, bazat pe materialul lingvistic cules din nord-vestul României¹) își propune să trateze aspecte referitoare la modul de formare și funcționare a unei categorii antroponimice cu funcție denominativă specială, utilizată în comunități rurale din județele Maramureș, Sălaj, Bistrița-Năsăud, Satu Mare: *supranumele colective* (SC).

Tipologia claselor identificate pe material (*tipare onomastice neconvenționale*) este fundamentată pornind de la *natura referentului desemnat de respectivele unități antroponimice*.

Perspectiva abordată este una interdisciplinară, promovată de *sociolingvistică*, *pragmatică*, *stilistică* și *antroponimie*, iar *metodologia* utilizată vizează procedee ale *semanticii lexicale descriptive*, ale *pragmastilisticii* și ale *retoricii*.

2. Precizări teoretice și terminologice

2.1. Preocupările noastre din prezentul studiu se referă la *actul de numire cu ajutorul supranumelor colective* prin care sunt desemnați sătenii din unele localități din N-V Transilvaniei.

Înțelegem prin *act de numire* în acord cu (Felecan 2011a) simultan:

– *actul de producere* (implicit de *atribuire*) a unui nume (*denominația*, i. e. *botezarea* / *poreclirea* / *supranumirea*) de către *nominator* și

– *actul de utilizare* a unui nume pre-atribuit (*socializarea*: recunoașterea de către comunitate a denominației printr-o convenție sociolingvistică). Se poate vorbi, prin urmare, de acte de numire *convenționale*, *oficiale* (*botezarea*), și *neconvenționale*, *neoficiale* (*poreclirea*, *supranumirea*)².

¹ Studiul face parte dintr-un proiect de cercetare CNCS (2011-2014) al cărui director este Daiana Felecan, cod PN-II-RU-TE-2011-3-0007, contract nr. 103/ 25.10.2011, având titlul *Antroponime neconvenționale românești în context european: tipare de construcție și funcție discursivă*.

² Pentru aspecte detaliate referitoare la *actul numirii*, vezi și S. Golopenția-Eretescu (1972a, I: 145–155; 1972b, II: 193–212).

În cele ce urmează vom avea în vedere, din cadrul formulelor antroponimice neconvenționale, *supranumele de grup* ale unor colectivități dintr-un spațiu rural.

2.2. Supranumele de grup este o categorie antroponimică, alături de *poreclă*¹, a actului de numire neoficială. Vorbitorii sunt cei care decid structura supranumelui, numărul (dintr-un inventar nelimitat) și caracteristicile componentelor funcționali; în ceea ce privește actul de socializare, comunitatea nu este obligată să utilizeze supranumele colectiv în nomenclatoare oficiale.

Ca produs al operației de supranominație, SC este „o expresie lingvistică codificată cu semnificație și uz limitate spațial, temporal și social, acestea fiind de competența exclusivă a grupului în care a fost creat și adoptat” (Ionescu, Cristian 2007: 227). Față de formulele antroponimice² oficiale, *supranumele colectiv* este produsul socializat al creativității *libere* a locutorilor, identificând membrii unei colectivități prin informații tipizante, singularizante și sociologizante referitoare la purtători³.

¹ Menționăm că am utilizat pe parcursul prezentei cercetări termenul *poreclă* ca echivalent al *supranumelui* doar acolo unde acesta face parte dintr-un citat preluat din bibliografie. Opțiunea noastră este de a opera o distincție între cei doi termeni, iar pentru o analiză detaliată a trăsăturilor diferențiatorie dintre aceștia, vezi D. Felecan (2011a, sub tipar; Felecan 2011b) și N. Felecan (2010), puncte de vedere cu care ne declarăm acordul. Redăm aici, foarte pe scurt, în conformitate cu D. Felecan (2011a), principalele argumente în vederea considerării celor două categorii antroponimice distincte:

„*Porecla* are un set de trăsături proprii, diferite de ale *supranumelui*:

(a) *funcție semantică*;

(b) *accentuat caracter afectiv, metaforic*;

(c) *reprezintă punctul vulnerabil al celui poreclit*;

(d) *utilizată într-un cerc mai restrâns de persoane* - adesea nici poreclitul nu-și cunoaște „ciufulitura”;

(e) *mobilitate*, creându-se neconținut, ocazional;

(f) *pluralitate* – adesea, o persoană poate avea una, două sau mai multe porecle.

Supranumele prezintă următoarele *caracteristici distincte* de cele ale poreclei:

(a) *are o funcție exclusiv antroponimică*, izvorâtă din necesitatea identificării mai ușor a unei persoane, mai ales în situația în care mai mulți indivizi poartă același nume (sau și prenume);

(b) *este stabil* (există posibilitatea transmiterii la descendenți);

(c) *este lipsit de conotații afective* (*supranumele*, provenite din *porecle*, nu supără, fiindcă aspectul negativ inclus în sens a fost transformat, în timp, într-o caracteristică pozitivă);

(d) *este singular* (un individ are un singur *supranume*).

Cele două categorii onomastice, *poreclă* și *supranume*, comportă, totodată, și o serie de *trăsături comune*, și anume:

(a) ambele au o *existență autonomă, independentă de numele și prenumele propriu-zise (oficiale)* (excepție făcând situația în care numele continuă un *supranume*);

(b) din punct de vedere structural, pot fi *simple sau complexe*;

(c) au rol de elemente calificative cu funcție distinctivă.”

² *Formula antroponimică* este o unitate discursivă prin care se realizează funcția de individualizare și de identificare a membrilor unui grup uman (Ionescu, Cristian 2007: 218–219).

³ Unul dintre cele mai cunoscute *supranume* colective întrebuințate în ultimii ani se referă, prin extensie, la întregul popor român și aparține fostului antrenor al echipei naționale de fotbal a Bulgariei, Hristo Stoichkov: „*Mamalicki, go home!*” Apelativul de „*mămăligari*” i-a intrigat pe mulți români la momentul respectiv (2007), însă, încă dinainte de 1989, se spunea că „*mămăliga* [românească] nu explodează”. În acest sens, „*collective bynames usually function in larger communities. We can distinguish several types*” (Van Langendonck 2007: 196): un nume de familie neoficial (*Fieraru*), o

Actul de atribuire de supranume colectiv al cărui agent aparține microcolectivității sătești, având ca obiect *o comunitate de indivizi*, este socotit o *deviere* față de actele *normale* de atribuire de nume având drept obiect *o persoană*. „Actele de atribuire de nume având drept obiect un neam sau un sat sunt normale [...] numai în măsura în care agentul (cel care atribuie numele) este exterior microcolectivității sătești” (Golopenția-Eretescu 1972a, I: 147)¹. Numirea prin SC este o abandonare – impusă sau, mai rar, consimțită – a numelor oficiale particulare, o moarte „biologică” a acestora – dacă socotim numele primar al indivizilor vizați drept nume *naturale* – și o naștere *socială*, întrucât acest al doilea nume, dobândit grație unor tipuri de comportamente ale microcolectivității respective, asigură recunoașterea socială a comunității re-numite. Numele oficial al satului trece pe plan secundar, devenind nume neutilizat sau cu utilizare limitată.

Intenția care stă la baza conferirii supranumelor colective este, la nivel individual, anularea singularității unui „particular”, înserierea acestuia, iar la nivelul grupului, extragerea unei microcolectivități din clasificările curente, „convenționalizate” (locuitori ai unei anumite regiuni din țară, din județ și chiar din sat – în cazul în care sătenii sunt supranumiți pe grupuri) și definirea lor în raport cu opoziții marginale, cum ar fi: *susănari*, *josănari*, *pietrișeni*, *câmpeni* (supranume atribuite locuitorilor din Bârsana, jud. Maramureș; vezi *infra*), în funcție de poziționarea geografică în sat.

Actul atribuirii de SC nu poate fi datat, de obicei, cu precizie și nici nu este „oficiat” de vreo instituție autorizată. Se pot presupune sau, uneori, reconstitui circumstanțele care au dus la apariția unui SC: rolul „delegatului ritual” (Golopenția-Eretescu) al colectivității rurale (preotul) este substituit de cel al „delegatului (sau delegaților) ceremonial(i)” al/ ai comunității (cel/ cei care atribuie supranumele nu de pe o poziție instituțională), care, *chiar în absența martorilor autorizați, instituie un act public*. Validarea numelui astfel obținut este proclamată de utilizarea lui pentru identificarea unui grup uman (uneori ca singur produs denominativ, deci fără a mai apela la numele oficial al indivizilor) de către toți membrii microcolectivității.

3. Structura supranumelor colective

3.1. Componenta semantică

„Enunțurile numitoare” care desemnează experiența de numire a unui grup uman din colectivitățile sătești avute în vedere se compun, în general, dintr-un substantiv (primar sau obținut prin conversiune din adjectiv) la plural (*Berbeci*, *Iobagi*, *Oloieri* etc.). Am înregistrat o singură denumire având o structură de tip propozițional: *Scot luna din vale; duc dajdia cu capra*.

Ca procedeu stilistic de obținere a SC investigate am identificat *sinecdoca*. SC se construiesc în conformitate cu psihologia tradițională românească, în general, cea populară², în special, având intenția de a ironiza – la nivelul unui nume – mai ales însușirile negative ale celorlalți. În exemplele selectate de noi, obiectul supranumirii desemnează satul perceput ca

parte dintr-o comunitate ce are în comun același nume de familie (*Popeștii*), un mic grup (*Păpușele*), un grup mare, de la locuitorii dintr-o localitate până la o întreagă națiune (*Macaronari*).

¹ Situația este semnalată cu câteva decenii mai devreme de Ștefan Pașca (1936: 48): „aceste supranume sunt date locuitorilor din satele respective de aceia ai satelor vecine”.

² „Perspicacitatea și extraordinarul spirit de observație ale țăranului au mers prin catalogare, pornind de la o caracteristică esențială a individului, aspect, însușire, calitate, defect fizic sau moral, tic verbal, nărav etc.” (Prahase, Rus 1997).

ansamblu de locuitori: *Broscari*, *Cocoși* etc., SC având adesea două forme, în funcție de referirea la una sau la alta dintre cele două accepții: *Dobași*/*Doboieși*.

Oferim, în continuare, supranumele colective și „istoria” acestora, relatată de către țărani din unele dintre localitățile nord-vest transilvănene, preluată atât direct, de la informatori¹, cât și indirect, prin intermediul unor monografii ale localităților cercetate.

Denumirilor investigate în studiul de față li s-a șters valența defăimătoare; acestea nu sunt utilizate sub formă de ocară (doar atunci când sunt inserate într-un act semiotic de tip insultă sau de tipul enunțare emfatică, însoțit de deformare și antrenând și componente suprasegmentale – accent, intonație specifică –, acte realizate doar în prezența celor desemnați prin SC respectiv): „Ceea ce se reproșează celui care insultă este *intenția de insultă*, iar nu *enunțarea numelui sau a poreclei respective*. [...] *ocara nu este un tip special de poreclă*, ci *porecla inserată într-un act semiotic de insultare*”².

SC sunt denumiri exterioare, de suprafață, descriind zona expusă public a „personalității” satului respectiv. Acestea nu pot fi atribuite la întâmplare, nu sunt arbitrare, ci selectarea lor trebuie să fie *motivată*.

Am clasificat SC analizate în funcție de următoarele tipuri:

3.1.1. SC descriptive vizând trăsături majore:

Bânzoi = locuitorii comunei Letca, jud. Sălaj; reg. „bondari”³. S. m. provine de la verbul *a bânzăi* / *a bânzâi* + suf. augm. -oi < vb. *a bânzâi* < formația onomatopeică *bâz* „cuvânt care imită sunetul produs de muște și albine când zboară”. Probabil, cuvântul are legătură cu firea mai arțăgoasă a letcanilor.

Brumați = locuitorii satului Fericea, jud. Maramureș; < subst. *brumă*. Supranumele trebuie pus în legătură cu al treilea sens din MDA: „de culoarea brumei”; prin analogie, se face referire la comunitatea numeroasă de țigani care trăiește în localitate. Prin extensie, cu intenție ironică, apelativul a fost atribuit de țărani satelor învecinate tuturor locuitorilor din Fericea.

Cocoși = oamenii din Dragomirești, Maramureșul istoric; s.m. < v. sl. *kokou* „găină”. Probabil, este supranumele cu cele mai multe etimologii. 1. (Drago)mireștenii își apărau pământurile și bunurile lor fără ezitare, neacceptând asuprirea. „Astfel, în atitudinea și ținuta lor, s-au dezvoltat o serie de însușiri proprii oamenilor liberi, cum sunt: o înfățișare mândră și impunătoare, curajul impus de necesitatea de a se apăra pe ei și bunurile lor, iar frecvența în războaie le-a imprimat caracterul de oameni demni și neslugarnici, de unde și porecla colectivă dată dragomireștenilor de *cocoși*” (Faiciuc 2008: 32). 2. „Porecla dragomireștenilor este *cocoși*, pentru că se scoală când cântă cocoșii și se duc la pădure, care se află la mare depărtare” (Roșca 2003: 81). 3. Privită de pe unul dintre dealurile care mărginesc așezarea, aceasta (cu străzi, ulițe) are forma unui cocoș, de unde și supranumele locuitorilor⁴.

Dobași / Doboieși = oamenii din Vadu Izei, jud. Maramureș. Primul termen s. m. este o variantă reg. a lui *tobaș*, format din sufixarea s. f. *tobă* (< magh. *dob*) cu suf. -aș, aici cu

¹ Principalii informatori care ne-au furnizat datele sunt Felecan Ioan, n. 1928, Todoran Mircea, n. 1942 și Mesaroș Vasile, n. 1967.

² „Insultarea cu menționarea poreclei este mai culpabilă decât insultarea cu menționarea numelui în măsura în care pare o deosebire de menționarea numelui în prezența purtătorului, *menționarea poreclei* în prezența individului poreclit este tabu” (Golopenția-Eretescu 1972b: 208; 209).

³ Majoritatea sensurilor și informațiile etimologice sunt preluate, în cea mai mare măsură, din *Mic Dicționar Academic* (MDA), București, Editura Univers Enciclopedic Gold.

⁴ A treia variantă etimologică a fost obținută direct pe teren, de la un informator care s-a născut în Dragomirești.

valoare de *nomen agentis* („cel ce bate toba”), cel de-al doilea este atestat doar în registrul oral al graiului local. Supranumele se datorează faptului că băștinașii – unii țigani – cântau la instrumente, „fiind foarte buni muzicanți” (Ivanciuc 2006: 84). Totuși, în ALR MM (1969: XVI), porecla consemnată pentru locuitorii din Vad era **cotormeni**, termen neatestat în diferitele surse consultate: MDA, DRAM. Există însă și alte supranume colective pentru sătenii din Vad, ceea ce ilustrează „vioiciunea spirituală” a locuitorilor (Pașca 1936: 45)¹. Cei „din Vadu Izei au numele comun **vădeni**, iar porecla **iobagi**, pe motivul că, în vechime, din Vadu Izei ar fi primit mai puține familii diplome nobiliare decât în localitățile învecinate” (Roșca 2003: 129).

Hribe / **-i** = sătenii din Nănești, jud. Maramureș. s. m. *hrib* < ucr. *xpuб* „ciupercă comestibilă” (MDA). Roșca (2003: 100) amintește supranumele „în legătură cu care este și o legendă”, însă nu lămurește originea lui, nici nu consemnează povestea. Nici Ștef (DRAM) nu dă mai multe amănunte, ci se mărginește doar la trimiterea supranumelui compus, de această dată, cu un adjectiv *Hribe-Coapte* (2011: 84). Probabil că zona împădurită din împrejurimi a dus la generalizarea supranumelui, mai ales că „umblatul după ciuperci” este o îndeletnicire veche în nordul țării.

Iconari = locuitorii din Văleni, jud. Maramureș; < s. m. *icoană* (< v. sl. *икона*) + suf. *-ar*. Sensul nu e atestat de MDA, care consemnează doar „1. Pictor de icoane” și 2. „Vânzător de icoane”. Pe la începutul sec. al XVIII-lea, de Bobotează, se scoteau cam 4-6 icoane (sculptate în lemn, care erau purtate de către doi feciori) la izvor, unde se sfințea apa. După acest ritual, tinerii coborau fiecare cu icoana la „vale”, iar, odată, „una a fost scăpată sub gheață. Atunci când feciorii căutau icoana pierdută, au fost văzuți de oameni care se deplasau cu sania dinspre Bârsana spre Călinești. La întrebarea „ce se petrece la vale?”, femeile le-au spus că s-a pierdut o icoană și *iconarii* (= feciorii care o purtau) încearcă să o găsească” (Godja 2007: 219). De la această întâmplare le-a rămas supranumele de *iconari* celor din Văleni.

Șchiopi = locuitorii din Blăjenii de Jos, jud. Bistrița-Năsăud. Termenul cu sensul „ființă care are un defect fizic la un picior” este moștenit din lat. **excloppus* < pref. *ex* + *cloppus*, *-a*, *-um* „șchiop”. Prima parte a adj. trimite la *claudus*, *-a*, *-um*, adj. cu același sens, pe când „la gémation expressive de la consonne intérieure caractérise des adjectifs marquant une difformité”²; cf. *lippus* „urduros, cu scursori la ochi”. Originea supranumelui colectiv trebuie căutată în numărul mare de persoane cu handicap (șchiopi, orbi etc.) din localitatea de lângă Bistrița.

Șogăi = oamenii din Ocna Șugatag, jud. Maramureș. Regionalismul este o variantă a s. m. *șa(l)gău* < magh *sóvágo* (*só* „sare” + *vágo* „tăietor” DRAM), cu sensul „lucrător în ocnele de sare” (MDA). Supranumele are legătură cu faptul că, inițial, localitatea era ungurească, iar majoritatea sătenilor se ocupau cu exploatarea sării.

Spătari = locuitorii din Blăjenii de Sus, jud. Bistrița-Năsăud; < *spată* + suf. *-ar* „meșteșugar care face spete”. Denumirea a fost dată fiindcă oamenii se ocupau, în mare măsură, cu „fabricarea” spetelor pentru războaie de țesut; cf. def. din MDA: „22. piesă la războiul de țesut constituită dintr-un sistem de lamele paralele, fixate la ambele capete, care formează un fel de pieptene montat în vatală, cu ajutorul căruia firele de urzeală sunt menținute la distanțe fixe unul de altul”.

¹ Același erudit consemnează că „individul sau grupul supranumit multă vreme într-un fel nu e ferit de a mai primi ulterior și alte supranume” (Pașca 1936: 49).

² A. Ernout, A. Meillet, 1959, *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*, Paris, Librairie C. Klincksieck, p. 126, 129.

Tărățe = sătenii din Ciula, jud. Sălaj. Întâlnit mai ales la plural, s. f. are sensul prim „înveliș al grăunțelor de grâu, de porumb etc., zdrobit prin măcinare și separat de făină la cernut” (MDA). Conotația existentă în numirea țăranilor de pe Valea Someșului trimite la un sens regional, depreciativ: „om fără valoare”. Locuitorii zonei pun supranumele pe seama faptului că în Ciula nu s-a născut nicio personalitate, nimeni nu s-a remarcat în vreun domeniu, ceea ce a făcut să fie considerați *tărățe*.

3.1.2. SC descriptive vizând trăsături minore

Berbecii = locuitorii satului Purcăreț, jud. Sălaj; „masculi ai oilor”. Termenul este moștenit din latinescul *berbex*, *-ecis*, formă derivată – ca și *verbex*, *verbix*, *vervix*, *berbix*¹ – de la s. m. *vervex*. Explicația supranumelui nu mai este activă în memoria oamenilor, nici nu e consemnată undeva. Se poate presupune însă o legătură cu firea lor.

Broscari = sătenii din Rogoz, jud. Maramureș; < subst. *broască* + suf. *-ar*. Deși MDA atestă doar sensurile de 1. „unealtă de dulgherie” și 2. „depreciativ pentru italian”, în Maramureș se înregistrează termenul ca apelativ colectiv al locuitorilor din Rogoz, așezare situată în Țara Lăpușului. Ei obișnuiesc să prindă pui de baltă/ broaște în fiecare primăvară și să consume pulpele/ picioarele din spate ca pe o delicată, fapt care intrigă majoritatea populației din satele învecinate. Perioada de „vânare” este bine delimitată, de la începutul primăverii până la sărbătoarea Buna-Vestire.

Bunzari₁ / Bunzani = oamenii din Bârsana, jud. Maramureș. S. m. cu sensul „bondar, bărzăun, viespe” este un regionalism cu etimologie necunoscută (MDA), probabil o formație onomatopeică de la *bâz* > *bâzâi* > *bonzâi*. „Bârsăneștii au porecla comună *bunzari* (= *cărăbuși*)”², în legătură cu care, „în tradiția locală, se află o legendă etiologică, având mai multe variante. În interiorul localității, bârsăneștii mai poartă și unele nume comune, distribuite pe zone mai restrânse. Acestea provin de la toponimele care disting anumite părți ale satului. Se numesc *susănari* cei din Susani, *josănari* cei din Josani, *pietrișeni* cei din Pietriș, *câmpeni* cei care locuiesc în afară de perimetrul comunei” (Roșca 2003: 66-67).

Bonzari₂ = locuitorii din Săliște, jud. Maramureș (Ștef 2011: 22). Chiar dacă supranumele colectiv coincide cu cel al bârsăneștilor, legenda este diferită. Cu mai multe veacuri în urmă, pe când erau la fân, au mers după apă la un izvor și, auzind un zgomot, au crezut că vin tătarii. Unul dintre ei s-a speriat și a scăpat ulciorul jos, dar, prin spargerea lui, și-a dat seama că a fost un „bonzar”.

Cocostârci = locuitorii din Groșii Țibleșului, jud. Maramureș. S. m. provine din compunerea subst. *cocor* (< srb. *Kokori*, *kokora*) cu subst. *stârc* (< vsl. *ctopкъ*), trimițând atât la o „pasăre migratoare de baltă”, cât și la „un om slab, cu gâtul sau cu picioarele lungi”. Având în vedere spiritul caustic al românilor, supranumele trebuie legat de înfățișarea exterioară a unor oameni și de percepția lor de către ceilalți.

Colorazi = locuitorii din Remetei, jud. Maramureș. S. m., neatestat până acum în limba română, este format prin derivare regresivă de la *Colorado*, statul american original pentru gândacii aduși în Europa împreună cu cartofii. Supranumele pare să fie ales de oamenii din satele înconjurătoare, „deoarece sunt mulți, precum gândacii de Colorado, sunt uniți și se strâng repede”.

¹ Vezi *Corpus Glossariorum Latinorum*, apud F. Gaffiot, 1996, *Dictionnaire Latin-Français*, Edition n° 51, Paris, Hachette, p. 1665.

² Atestată și în ALR MM (1969: XX).

Cuci = locuitorii din Pomi, jud. Satu Mare. S. m. < lat. *cucus* < *cuculus* „pasăre călătoare cu pene cenușii, cu coada lungă cu pene albe, care își depune ouăle în cuibul altor păsări” (MDA). Supranumele are legătură cu existența multor pomi fructiferi pe teritoriul localității, în care trăiau numeroși cuci.

Droange = locuitorii din Vălișoara (Valea Rea), jud. Sălaj. Este o formație onomatopeică, iar ca regionalism face trimitere la „1. Clopot stricat. 2. Talangă de pus la gâtul oilor sau al vacilor. 3. Instrument muzical care sună rău” (MDA). Satul este situat pe un deal și, pe vremuri, oamenii coborau în vale pentru a merge la moară. Pe drum, indiferent de vârstă, sex ori condiție socială, toți cântau, ceea ce i-a făcut pe sătenii din jur să-i eticheteze drept „droange”.

Gâște = oamenii din Iegheriște și Lipău, jud. Satu Mare. S.m. < bg. *гъска* și desemnează o „pasăre domestică mai mare decât rața [...], crescută pentru carnea, untura și fulgii ei” (MDA). Acest supranume colectiv comun locuitorilor din două sate sătmărene se datorează faptului că băștinașii creșteau gâște, în număr foarte mare, iar acestea erau pe toate ulițele.

Hribari = locuitorii din Bicău și Crucișor, jud. Satu Mare. Acest derivat de la subst. *hrib* + suf. *-ar* nu este atestat de MDA, deși este folosit în Zona Codrului, cu referire la oamenii din cele două localități menționate, mai exact la una dintre ocupațiile predilecte ale lor: culegerea hribelor din pădurile care acoperă cea mai mare suprafață a hotarului.

Mâcioci = oamenii din Roșiori, jud. Satu Mare. S. m este o variantă a lui *mâțoc*, format din derivatul regresiv *mâț* + suf. augmentativ *-oc*. Povestea supranumelui are legătură cu obiceiul sătenilor de a-și pune mâncare cu ei când se duceau la muncile câmpului. Odată, cineva a rămas fără „merinde”, din cauza faptului că aceasta fusese mâncată de pisici. Întâmplarea intrase suficient de puternic în câmpul de interes al sătenilor, încât le-a fost conferită tuturor porecla de *mâcioci*.

Nănași = locuitorii din Berbești, jud. Maramureș. Reprezintă o formă învechită și populară de la subst. *naș* < *nun* + *-aș* (prin haplogogie) < moșt. din lat. *nonnus*. În acest caz, este interesantă evoluția semantică a lat. *nonnus/ nonna* „călugăr/ călugăriță”, atestate la Hieronim (vezi Guțu 1983), în rom. *nun* „fiecare dintre persoanele care asistă pe miri la cununia religioasă și care sunt solicitate să îndeplinească obligațiile cerute de ritualul creștin”, respectiv *naș*, *-ă* „persoană care ține în brațe pruncul în timpul botezului” (MDA). Supranumele întâlnit în Maramureșul istoric traduce plăcerea celor din Berbești de a merge la nunți și „pasiunea de a năși”.

Oloieri = locuitorii satului Caila, comuna Șintereag, jud. Bistrița-Năsăud. S. n. este format cu ajutorul suf. *nomen agentis -er*, atașat subst. *oloi* < magh. *olaj*. Termenul învechit și popular trebuie pus în legătură cu contextul socioeconomic anterior anului 1948, când, în localitate, a funcționat o presă de ulei. Datorită calităților uleiului de bostan și celui de floarea-soarelui, acestea se vindeau și în alte sate, fapt care explică supranumele de *oloiieri* atribuit căilenilor.

Oveșeri = locuitorii din Săcel¹, jud. Maramureș. S. m. provine din subst. *ovăs* (< vsl. *овесъ*) + suf. *-ar*. „Cauza acestui supranume este de ordin economic”. Pământul Săcelului fiind puțin fertil, săcelenii cultivau mai puțin grâu, porumb sau alte plante mai pretențioase, și mai mult ovăz, care crește inclusiv „pe terenuri mai sărace și rezistă la clima de munte” (Roșca 2003: 109). Utilizat inclusiv în alimentația de bază – la facerea pâinii –, ovăzul a dus la

¹ Circulă și porecla **gușați** pentru săceleni, din cauza faptului că mulți ar avea gușă, dar nu am întâlnit-o pe cea de **hospe**, consemnată în ALR MM (1969: XXIII).

atribuirea supranumelui sătenilor. Papahagi (*apud* Ștef 2011: 127) consemnează același supranume pentru locuitorii din Moisei și Ieud.

Pepeni = oamenii din Valea Vinului, jud. Satu Mare. S. m. < lat. *pepo*, -onis „2. fruct al pepenelui, o plantă erbacee, din familia cucurbitaceelor” (MDA). Supranumele are la bază o metonimie, izvorând din percepția celor din jur în legătură cu una dintre ocupațiile predilecte ale locuitorilor: cultivarea de bostani.

Picioicari = locuitorii din Borlești, jud. Satu Mare; < reg. *picioică* (< magh. *pityóca*) + suf. -ar. Deși s. m. nu e atestat de MDA, el se folosește ca supranume colectiv pentru sătenii de pe Valea Someșului, teren propice pentru cultivarea cartofilor, îndeletnicirea preferată de agricultorii din Borlești.

Porceni = sătenii din Valea Stejarului, jud. Maramureș. Cuvântul este format din s. m. *porc* (moștenit din lat. *porcus*) + suf. -ean. „Locuitorii din Valea Stejarului au numele comun și porecla *porceni*, după vechiul nume al satului” (Roșca 2003: 131). Fosta denumire Valea Porcului se datora uneia dintre principalele ocupații ale locuitorilor, mai exact creșterea porcilor în libertate, pe dealurile și în pădurile din apropierea localității.

Pțișcari = locuitorii din Toplița, jud. Sălaj. S. m. E o formă dialectală pentru *țișari*: „pește de apă dulce stătătoare, cu corpul lung de 18-25 cm, aproape cilindric, asemănător cu al șarpelui, acoperit cu solzi mărunți și cu un strat subțire de mucus [...] și care este folosit mai mult ca nadă” (MDA). Cei din localitățile învecinate îi bănuiau pe topliceni că, din cauza situației materiale precare, pescuiesc în taină acest soi de pește nerecomandat consumului, într-o mlaștină situată în apropierea satului.

Pupeze = locuitorii din Giulești, jud. Maramureș. Supranumele, consemnat și în ALR MM (1969: XV), se datorează faptului că sunt percepuți ca foarte povestitori, vorbăreți, asemenea păsării care a devenit celebră prin scrierile lui Ion Creangă.

Scot luna din vale; duc dajdia¹ cu capra = sătenii din Slătioara, jud. Maramureș. Roșca (2003: 124) consemnează că slătienii au mai multe supranume, „și în legătură cu fiecare poreclă, tradiția păstrează câte o legendă, care prezintă interes din punct de vedere folcloric”.

Totoinari = oamenii din Bogdan Vodă (fostă Cuhea), jud. Maramureș. Supranumele de față trebuie asociat cu faptul că pădurile sunt situate departe, în munți, iar dealurile sunt despădurite. „În legătură cu acest lucru, tradiția locală păstrează o legendă, care spune despre cuheni că au găsit o piatră ovală și, crezând că-i ou de totoină² (pasăre legendară), au tot fript-o până când și-au ars toate pădurile. Porecla cuhenilor de totoinari vine de la numele acelei păsări” (Roșca 2003: 75).

4. Concluzii

Alături de sistemul oficial de denotație există un altul, vechi, popular, închis, restrâns la limitele satului tradițional. În cadrul sistemului de denotație popular, rolul prim îl joacă numele de botez, celălalt element schimbându-se odată cu diferitele împrejurări din viața individului.

Sistemul onomastic familial tradițional este acela prin care oamenii se numesc după normele unei triple structuri denominative: o poreclă de neam, una în funcție de locul ocupat

¹ Acest cuvânt dialectal nu a fost găsit nici în MDA, nici în DRAM.

² Numele păsării legendare nu apare în nicio sursă bibliografică, dintre care putem aminti J-P. Clébert (1995), MDA, R. Vulcănescu (1987). Vezi și <http://www.scribd.com/doc/71811395/Oul-de-Totoina-Din-Cuhea> (accesat în 1.12.2011).

într-o gospodărie și una de batjocură (porecla individuală). În afara celor enumerate, există și o „supracategorie” denominativă, exterioară sistemului, mai puțin studiată în lucrările referitoare la modalitatea de denotație a satului tradițional, și anume *supranumele colective*, astăzi, practic, în curs de dispariție (odată cu tot ce ține de comunitatea sătească veche românească).

Din punct de vedere semantic, SC este asimilabil cu porecla individuală, caracterizată prin: a) motivație semantică; (b) accentuat caracter afectiv, metaforic; c) desemnând punctul vulnerabil al celui poreclit; deosebirea dintre cele două constă în faptul că SC se prezintă întotdeauna ca formă nominală de plural (desemnând pe toți membrii unei comunități).

Din perspectivă sociolingvistică, SC este expresie a funcției de delimitare netă a unei comunități prin trăsături specifice, care constituie criteriile de tipologizare, cum ar fi unele dintre cele menționate mai sus.

În plan discursiv, SC sunt ocurente, de regulă, în absența celor desemnați, adesea din cauza sensului peiorativ pe care îl sugerează.

Prin caracterul de indice diagnostic pe care SG îl reprezintă pentru structura socioculturală și psihologică a comunității românești tradiționale, inventarul de structuri denominative analizate constituie un prețios corpus pentru studiile cu profil istoric, etnolingvistic, psihologic, sociologic.

BIBLIOGRAFIE

- ALR MM = Neiescu, Petru, Grigore Rusu, Ionel Stan, 1969, *Atlasul Lingvistic Român pe regiuni. Maramureș*, vol. I, București, Editura Academiei.
- Clébert, Jean-Paul, 1995, *Bestiar fabulos. Dicționar de simboluri animaliere*, București, Editurile Artemis, Cavallioti.
- DRAM = Ștef, Dorin, 2011, *Dicționar de regionalisme și arhaisme din Maramureș*, Baia Mare, Editura Ethnologica.
- Ernout, A., A. Meillet, 1959, *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*, Paris, Librairie C. Klincksieck.
- Felecan, Daiana, 2011a, *Aspecte ale utilizării nickname-ului în „limba română virtuală” (perspectivă pragmatică)*, (comunicare susținută la Al IV-lea Simpozion Internațional de Lingvistică, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București, 5–6 noiembrie, 2010, sub tipar).
- Felecan, Daiana, 2011b, *Antroponime neconvenționale românești: tipare de construcție și funcție discursivă – premise ale cercetării*, în Maria Marin, Daniela Răuțu (eds.), *Studii de dilaectologie, istoria limbii și onomastică. Omagiu domnului Teofil Teaha*, București, Editura Academiei Române, p. 253-266.
- Felecan Nicolae, 2010, *Categoriile antroponimice: nume, supranume, poreclă*, în Oliviu Felecan (ed.), *Onomasticon. Studii despre nume și numire I*, Cluj-Napoca, Editura Mega, p. 81-120.
- Faiciuc, Elisabeta, 2008, *Dragomirești. Între tradiție și modernism*, Cluj-Napoca, Editura Limes.
- Gaffiot, F., 1996, *Dictionnaire Latin-Français*, Edition n° 51, Paris, Hachette.
- Godja de Văleni, Ioan, 2007, *Văleni. Maramureș. Tradiție și actualitate*, Cluj-Napoca, Editura Societății Culturale Pro Maramureș „Dragoș Vodă”.
- Golopenția-Eretescu, Sanda, 1972a, „Clasificarea prin «numuri»”, *Revista de etnografie și folclor*, nr. 2, p. 145-155.
- Golopenția-Eretescu, Sanda, 1972b, „Clasificarea prin «numuri»” (II), *Revista de etnografie și folclor*, nr. 3, p. 193-212.
- Guțu, G., 1983, *Dicționar latin-român*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Ionescu, Perez, Pedro Cristian, 2007, *Concepte, metodologie și terminologie în antroponimia romanică*, în Sanda Reinheimer Rîpeanu, Ioana Vintilă Rădulescu (eds.), *Limba română, limbă romanică*, București, Editura Academiei Române, p. 215-230.

- Ivanciuc, Teofil, 2006, *Ghidul turistic al Țării Maramureșului*, Cluj-Napoca, Editura Limes.
- MDA = Sala, Marius, Ion Dănăilă (coord.), 2010, *Mic Dicționar Academic*, București, Editura Univers Enciclopedic Gold.
- Pașca, Ștefan, 1936, *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului*, București.
- Prahase, Mircea, Gavril Rus, 1997, *Zagra – o monografie posibilă*, Cluj-Napoca, Editura Carpatica.
- Roșca, Nuțu, 2003, *Onomastică din Valea Izei*, Cluj-Napoca, Editura Societății Culturale Pro Maramureș „Dragoș Vodă”.
- Van Langendonck, Willy, 2007, *Theory and Typology of Proper Names*, Berlin, M. De Gruyter.
- Vulcănescu, Romulus, 1987, *Mitologie română*, București, Editura Academiei.

OBSERVATIONS REGARDING COLLECTIVE BYNAMES IN THE NORTHWESTERN PART OF ROMANIA

(Abstract)

One of the characteristics of the onomastics found in the northwestern part of Romania relates to the collective bynames of the inhabitants of certain rural communities. The attribution of nicknames is a *social naming act* (it is determined by some particular social conventions), a nominal reflection of the sarcastic nature that defines the Romanian people.

The bynames analysed reveal the (mainly negative) characteristics of the members of a human community that is conditioned socially, economically and culturally. The appearance of the first unconventional onomastic patterns was recorded by I. A. Candrea more than a century ago, in the study entitled *Graiul din Țara Oașului* [The Subdialect of the Land of Oaș] (1906).

The anthroponyms I consider are treated within the scope of a *referential typology*, which identifies onomastic subclasses according to the nature of the designated referent. As part of a more ample research (based on a corpus gathered in the northwestern part of Romania), my study discusses a number of atypical bynames given to the members of rural communities in the counties of Maramureș, Sălaj, Bistrița-Năsăud, and Satu Mare, highlighting both aspects related to content (*la présupposition catégorielle*) and to form (*les formats linguistiques*).